

НАЈСТАРИЈЕ СОЦИЈАЛНО-МЕДИЦИНСКЕ УСТАНОВЕ У БЕОГРАДУ И ЊИХОВИ ОСНИВАЧИ

Културно подизање Београда, и у знак тога напретка грађење нових зграда у њему, није се осетило више година после оба устанка. Прве културне установе смештане су у затеченим турским зградама. Од таквих заосталих зграда и у наше време је и данашња зграда Доситејевог и Вуковог музеја. После првог добијеног хатишерифа 1830. године којим је султан одобрио „својој провинцији Србији“ да може подизати „школе и болнице“ и касарне за становање „пандура“ ради „чувања безбедија“, коришћене су веће затечене турске зграде, унеколико преудешене, или су их градили домаћи сомоуки зидари у турско-балканском стилу. Такве су дуго очуване и коришћене зграде прве београдске касарне у Палилули у чијем крилу је била и прва београдска војна болница са чесмом у дворишту и „солдачки шпитаљ“ у Савамахали, кнез Милошев хамам испод Вазнесенске цркве и хамам у Доњем граду, као и Кнежев конак у Топчидеру и конак Кнегиње Љубице код Саборне цркве и бивше Митрополије.

Средином прошлог века, за владе уставобранитеља на челу са Господарем Вучићем и друге Владе кнезова Милоша и Михајла, у Београду је подигнут низ зграда европског типа, те је варош почела губити турски изглед и приближавати се средњоевропским градовима. Међу очуваним зградама из тог времена су Капетан-Мишино здање, Народно позориште, зграда на спрат пред улазак на Калемегдан (бивши хотел „Српска круна“) прва градска болница у Палилули и неке друге.

Прва саграђена зграда намењена социјално-медицинском циљу поникла је касније, и то у бившем турском крају Београда, у Симиној улици. Њени оснивачи и иницијатори били су млад и напредан вој-

ни лекар Др Владан Ђорђевић и истакнути друштвено-културни радник Ђорђе Симић, председник ондашњег Народног универзитета, Грађанске касине, смештеној у великој и лепој згради на спрат у кнез-Михајловој улици, уместо које је између два рата подигнута садашња четвороспратна задужбина трговца Николе Спасића. Кратка историја те зграде и њене намене и функције је у овоме.

Уочи првог српско-турског рата „за ослобођење и независност“, када је с разбуктавањем Херцеговачког, Невесињског устанка, и суделовањем у њему Црне Горе, постало јасно, да ће неизбежно ступити у рат и Кнежевина Србија, Београд је први дао сигнал за то. Др Ђорђевић, који је уз потпору председника Грађанске касине држао више јавних предавања у тој установи, међу њима и запажено предавање „Да помогнемо, браћо, сиротињи нашој“, — одржао је 2. и 8. јануара 1876. године и предавање „Црвени крст на белој застави“. Оно је успело одлично, како по многобројној публици, тако и по висини прикупљених добровољних прилога у корист устаника.

Ускоро затим, 18. јануара, председник Касине сазвао је и збор Београђана да би се образовало „Друштво за приватну помоћ рањеницима и болесницима за случај рата“, које је оснивање предложио пердавач по завршетку предавања“. Збор је био такође одлично посећен, и председник касине одржао је том приликом овај говор, карактеристичан за ондашње друштвено стање:

„Поштована господо. — Већ из позива, који је Одбор Грађанске касине узео слободу да вам управи, и коме сте се ви тако драговољно одазвали, могли сте видети, ради које целији смо вас на тај скуп позвали. Мени, као председнику касинског одбора, данас је прва и најпријатнија дужност, да

Ђорђе Симић
Đorđe Simić

у име одбора, захвалим на готовости, којом сте се одазвали његовом позиву, а после да вам укратко објасним, шта је одбор касински побудило, да покрене код нас питање о организацији приватне помоћи рањеницима за случај каквог рата, и зашто је приступајући том послу, изабрао баш овај пут приватног договора грађанског.

Свима вама више или мање, познато је, од колике се користи показала организација приватне помоћи рањеницима и болесницима војничким у последњем немачко-француском рату. А ко је случајно био на предавањима г. Др Владана Ђорђевића, држаним у овој дворани 2. и 8. ов. мес, тај је имао прилику да се увери, како је грозно и жалосно било стање рањеника, и поред добро уређеног војног санитета у ратовима вођеним после доношења прве женевске конвенције 1864, која је положила основе организацији приватне помоћи, — а опет, до коликог степена се развила, и колико је добра донела ова организација у последњем рату америчком и немачко-француском. С једне стране, мрачна слика нају-

жасније патње и невоље, а, с друге, сјајна слика најплеменитијег човекољубља и скоро божанског милосрђа према ближњему.

И нехотице морала се сваком наметнути мисао: како би било код нас у случају каквог рата? Да ли би држава могла да подмири сву потребу рањеницима нашим? И шта би било са том нашом браћом, која би у борби за наша права и нашу слободу крв пролила, ако би остала без довољне неге, без довољне помоћи.

Доиста, господо, смемо рећи, а да се ни мало не огрешимо о државну власт, да ни код нас држава неће моћи да подмири сву потребу неге и лечења могућих рањеника наших, јер ни друге државе, које располажу са много већим средствима, нису у стању да то учине. У свима скоро јевропским државама постоје друштва за приватну помоћ рањеницима и болесницима, и врло благотворно дејствују поред државне помоћи.

Зашто, дакле, да се и код нас не образују таква друштва, зашто да се и ми, по примеру осталих народа, не користимо благодетима женевске конвенције, и да се благовремено не постарамо, како би олакшали судбину наших будућих рањеника? Та је мисао сасвим природним током морала доћи свима нама, који смо били на предавањима г. Др Владана.

Али, ко да покрене код нас остварење те мисли? Ко да узме иницијативу у овом исто тако племенитом као и озбиљном раду? И ту нам се учинило, да би према данашњим нашим приликама, Грађанска Касина, као једно морално тело, као неутралан скуп грађана ове вароши, била најпозватија, да даде први импулс, да учини први корак к остварењу овог предузећа. Као представници Грађанске Касине, ми смо сматрали за нашу грађанску и патриотску дужност, да то учинимо.

Али, исто тако, ми се нисмо варали, да би одбор грађанске касине, и поред своје најбоље воље био у стању, да ово предузеће до краја изведе. Да се постигне циљ, да се организација приватне помоћи развије код нас до оног степена, на коме може бити од користи, треба да се на чело овог предузећа налазе људи од уваженог имена, на чији ће се позив радо одазвати цео народ српски, треба да се налазе људи од стручног знања и од извесног друштвеног положаја, а сви скупа треба да имају воље, да овом племенитом задатку посвете своје време, свој труд и своје способности.

Стога смо, поштована господо, усудили се, да вас на овај скуп позовемо, и да пред

Др Владан Ђорђевић
Dr Vladan Đorđević

вас изнесемо предлог за организацију приватне помоћи рањеницима и болесницима код нас у Србији. Ако ви нађете, да је корисно и умесно да се оваквој организацији приступи, то ћемо вас молити, да из своје средине изаберете централни одбор, који ће у своје руке узети сав даљи рад око остварења овог пројекта. А ми вам се, као добри Касински или као поједини његови чланови, стављамо потпуно на расположење за све послове, за које се буде захтевала добра воља и усталачки рад.

Остаје ми још да вам објасним, зашто је одбор Грађанске касине изабрао баш овај пут више приватног договора, а није јавним позивом позвао на овај скуп све оне, који се за ову ствар интересују. Пре свега, одбор је имао на уму, да позове на овај скуп оне поштоване суграђане, који су по годинама својим или по положају свом изузети из службе у народној војсци, за које је, дакле, вероватно, да ће и у случају каквог рата имати довољно слободног времена, да се посвете пословима друштвеним. Осем тога, одбор је мислио, да је у интересу са-

ме ствари, која захтева више рада него ларме, да се бар овом предходном договору задржи карактер приватног грађанског договора. А најпосле и сам локал касински није нам дозволио неограничен број гостију. Стога се надамо, да нам они поштовани суграђани наши, које нисмо могли да на овај скуп позовемо, неће то замерити, него да ће са равном љубави пригрлити мисао организације приватне помоћи нашим будућим рањеницима и болесницима, и сваки у свом кругу старати се за њено извршење.

Од поштованих посланика народних, који су овај наш скуп присуством почаствовали, надамо се с правом, да ће, вративши се својим домовима, настати, да се што јаче укорени убеђење о потреби овакве организације, и да се свуда по нашој милој домовини образују друштва, која ће са Главним одбором у Београду у свези стојати, и сложним заједничким радом учинити, да се олакша судбина оној нашој браћи, која на бранику народне части и народних права крв своју пролију.

А сада молим г. Дра Владана, да прочита пројекат за организацију приватне помоћи рањеницима и болесницима код нас у Србији, како га је у својим предавањима пред нас изнео, и како га је одбор Касински усвојио.

После тога, Др Владан Ђорђевић је прочитао свој спремљени пројекат, који се после дискусије усваја као основица за даљи рад. Потом је изабран „привремени одбор“ са митрополитом београдским Михајлом као председником. Одбору је стављено у задатак, да припреми коначан пројекат за друштвени статут. Кад то заврши, да сазове нови збор. Одбор је брзо свршио посао, и 25. јануара исте године сазван је „први београдски митинг“ у општинској дворани и у име оболелог Митрополита збор је створио опет председник Касине. Прочитан је добро сачињени одборски пројекат и без дебате усвојен. Носио је наслов „Правила Главног српског друштва за приватну помоћ рањеницима и болесницима у време рата“.

Управни одбор је одмах прионуо на рад. То се показало у оба српско-турска рата, када је на подстицај Одбора образовано „Женско друштво“ и његов рад усмерен на прикупљање новчаних прилога и болничког материјала, на придобијању добровољних ратних болничарки и страног лекарског особља за службу у нашим санитетским установама. О томе Др Владан Ђорђевић пише: „Током првог рата, које ангажовањем за новац, које од драговољне помоћи

друштва „Црвеног крста“ из целе Европе, а нарочито из Русије, целокупан број санитетског персонала нашег и страног попео се на: 120 доктора медицине и хирургије, 49 лекара и лекарских помоћника, 157 апотекара и апотекарских помоћника, свега 383 лица вишег и средњег медицинског образовања. У другом рату, крајем августа, Министарство војно послало је Др Владана Ђорђевића, да у Бечу и Прагу ангажује платежни медицински персонал, у коме се и у овом рату оскудевало као и у првом. У почетку Балканског рата, 1912. године, Министарство војно се такође обратило за помоћ нашем Друштву Црвеног крста, и том приликом навело и овај податак о нашем недовољном санитетском кадру: „У целој Србији има свега 370 лекара; од ових је ратним распоредом одређено 296 за војште, тако да за позадину остаје свега 74 лекара. Како од тог броја мора да се одузму лекари који су на служби у централној управи, њих 6, лекари који су услед старости и болести неспособни за рад, њих 8, то за лекарску службу у целој позадини, у грађанству и војсци, остаје свега 57; у

Др хемије Марко Лeko
Dr de chimie Marko Leko

тај број урачунато је и 16 женских лекара. Са тако малим бројем лекара не би се могла отправљати лекарска служба ни у редовним а камо ли у ратним приликама.“

Управни одбор нашег Друштва црвеног крста, прионуо је исто тако на посао да

Дом Српског црвеног крста у Београду из 1879. године

Bâtiment de la Croix rouge serbe à Belgrade en 1879

што пре дође до своје властите зграде за канцеларије и магацин. О томе читамо у „Извештају о радњи Српског друштва Црвеног крста за 1978. 79. годину“ ово: „Секретар Друштва г. Милорад Шапчанин разложио је како је Главни Одбор, осећајући потребу, да за смештај Друштвених ствари и канцеларије има свој сопствен дом, обратило се молбом г. Министру Грађевине, да се Друштву уступи бесплатно једно место за ту цјелу, како је то Министарски Савет већ решио по предлогу надлежног министра. По израђеном плану г. Драгише Милутиновића, Главни одбор предложио је Скупу, да усвоји грађење Друштвеног дома. По дужем разлагању, које се односило на разне детаље, Скуп је решио: Главни Одбор овлашћује се да приступи што пре грађењу Друштвеног дома за коју му се цјелу одобрава сума од 3000 динара.“

Темељ Друштвеног дома у Симиној улици постављен је у месецу јуну 1879. године; месеца новембра исте године приземна зграда на углу две улице била је завршена, а крајем месеца јануара 1880. године, Друштво је уселило у приземну зграду своје канцеларије и магацин. За услуге које су лекари чинили и чине Друштву, оно је уступило своју пространу салу за повремене научне лекарске састанке и своје простране ходнике за смештај великих библиотечних ормана са набављаним лекарским књигама. То гостопримство се завршило 1932. године, када је Српско лекарско друштво

Нова зграда Друштва црвеног крста.

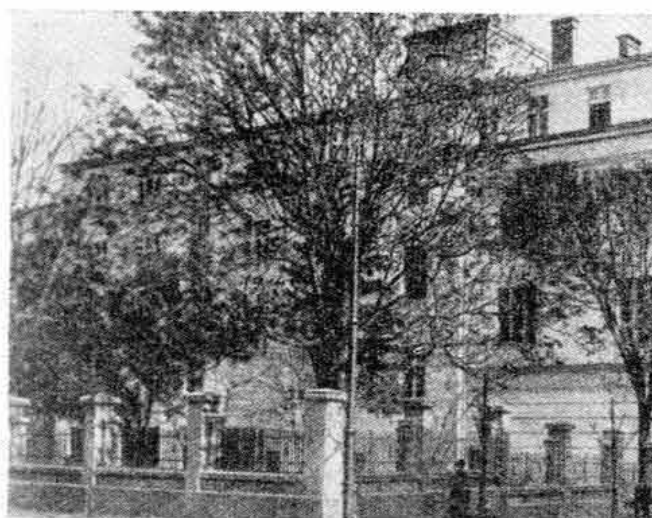
Nouveau bâtiment de la Société de la Croix rouge

подигло своју четвороспратну зграду у Улици Народног Фронта бр. 1 и када се у њу преселило.

Због проширивања делатности Друштва, и тескобности старе приземне зграде чврсто грађене, после Првог светског рата су изнад наслеђене зграде надзидана два спрата са поткровљем. О томе је председник Друштва професор хемије, Др Марко Леко изнео ове податке, објављене у „Гласнику Друштва за 1927. годину“, и то овако: „За време Првог светског рата, Српско друштво Црвеног крста имало је своје одборе и у иностранству, и то на Крфу, у Женеви, Лондону, Паризу, Риму. У њима је остало неутрошено укупно 7.664.100 динара. Та сума порасла је са каматом до краја 1925. године на 9.153.889 динара. Од њих је потрошено на подизање новог Друштвеног дома на два спрата до краја месеца јануара 1927 године 4.093.932. Остало је још преко 5 милиона динара.“

Касније, 1934. године, Управа друштва је сазидала у дворишту четвороспратну зграду за нове указане потребе, за магацине резервне ратне потребе за Школу за медицинске сестре и друге потребе.

Ускоро по оснивању Српског друштва Црвеног крста 1876. године, и касније по стварању уједињене државе Југославије 1918. године, оба та друштва су се учланила у међународну заједницу друштава Црвеног крста, и на основу правила Женевске конвенције примила су и све њене обавезе. Те спољне обавезе и спољни под-

Нова зграда Друштва црвеног крста у Београду у дворишту.

Bâtiment de la Société de la Croix rouge à Belgrade (dans la cour)

стицаји за рад настали су одмах по образовању међународног друштва Црвеног крста, и проистицале су из идеје узајамне помоћи учлањених држава. Надахнути хуманом књижицом швајцарског публицисте Анрија Динана „Моје успомене са Солферина“ и моралном потпором у том духу „Женевског друштва за јавно благостање“, на челу са његовим заузимаљивим председником Густавом Моанијеом, први чланови Друштва црвеног крста успели су да придобију за остварење идеје утицајне државнике многих европских држава. На предлог француске Владе, швајцарски Федерални савез упутио је 6. јуна 1864. године писма Владама 20 држава, да би упутиле своје опуномоћене делегате у Женеву „ради неутрализације и помоћи рањеницима у рату.“ Ускоро затим, 22. августа 1864. године, 16 држава представљених на конференцији са својих 26 делегата, потписало је састављену „Женевску конвенцију.“ Под притиском невоља нових ратова, првобитном броју потписника придружиле су се и Владе других држава. Док је крајем прошлог века било основано 29 држава, у првих 26 година овог века, основано је још 36, и то до Првог светског рата 5 друштава, током тог рата 13, и за 8 поратних година још 18. Број сазиваних међународних конференција за претресање нових и горућих питања делатности националних друштава, такође је растао. Сазивано је у разним земљама потписницама Женевске конвенције укупно 16 конференција, од њих 6 после Првог светског рата.

Дуготрајан и опустошавајући Први светски рат, са његовим ратним људским жртвама на многим фронтима, и у позадинама услед бомбардовања насеља из ваздуха, као и са његовим још тежим и разноврсним поратним социјалним последицама проширили су и продубили задатак поправљања причињених штета. Поред збрињавања увећаног броја ратних инвалида, непознатог у ранијим ратовима, поред повратка многих бивших заробљеника и интернираца оронулог здравља, поред хитне потребе помагача социјално угроженим породицама и ратној деци — сирочади, поред обнове порушених градова и уништених добара, поред пољуљаног и поремећеног економског, културног и моралног стања, наметао се и неизбежан рад на политичком пољу услед насталих револуционарних потреса. Све то учинило је, да је првобитан задатак Друштва Црвеног крста збрињавања ратних рањеника и болесника постао узак, и да се тражио нов и шири програм рада не само хуманог него и социјалног рада на хитном самоспасавању друштвеног живота. Као што је у прошлом веку тражен нов про-

Пуковник, Др Милош Борисављевић

Le colonel, Dr Miloš Borisavljević

грам рада на збрињавању ратних рањеника и болесника, и нађен и изведен у неутралној Швајцарској, тако је и у нашем веку за нове друштвене поратне невоље нађен нов програм такође у неутралној земљи, у Америци. Иницијатива за то је и овога пута поникла у Друштву Црвеног крста.

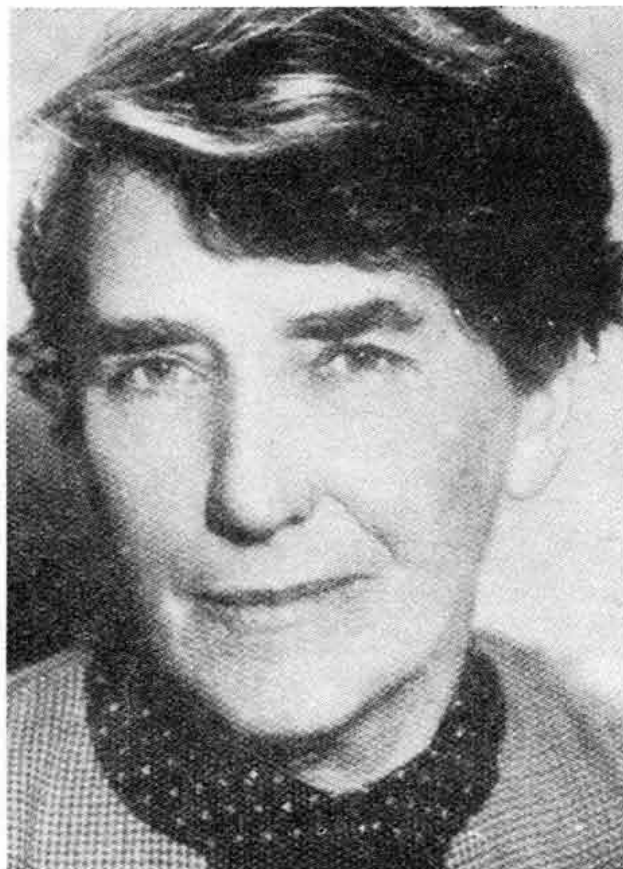
Ту нову иницијативу први је прихватио председник Америчког Друштва црвеног крста Анри Дависон. Пошто је истакао начело, да су Друштва црвеног крста „установе од трајне користи човечанству“, и да зато имају не само ратни задатак збрињавања ратних рањеника и болесника, него и задатак мирнодопски „старање о друштвеном здрављу“, — ставио је у први ред задатак сузбијања епидемија заједничким залагањем свију националних Друштава црвеног крста. Председник Вилсон је снажно помогао политичким мерама, да се то оствари најпре у Кану, у Француској, 1919. године, на сазваној конференцији делегата лекара националних Друштава Америке, Енглеске, Француске, Италије и Јапана, који су то начело прихватили. На основу тог добијеног стручног лекарског мишљења, 5. маја 1919. године основана је у Паризу „Лига Друштава црвеног крста“ са задатком, да помаже државним санитетима, учлањених држава у Међународно друштво црвеног крста, на здравственом пољу. То начело унето је и у 15. члан Пакта Друштва народа: „Чланови Друштва народа обавезују се, да поттичу и помажу стварање и координацију добротворних Друштава црвеног крста, која имају за задатак здравствено побољшање, превентивну заштиту од болести и ублажавање недаћа и патња у свету.“ У касније време, том циљу је имао послужити још и „Маршалов план.“ Пре Другог светског рата, Лига Друштава црвеног крста и њен руководећи орган Међународни комитет обухватају 63 национална Друштва црвеног крста. Наше Друштво приступило је Лиги 22. августа 1919.

Пошто је тако добило ново задужење и нов, проширен задатак мирнодопског рада на подстицај Лиге друштава црвеног крста и уз њену стручну и материјалну помоћ, наше Друштво црвеног крста латило се тога посла оснивањем једне давно планиране и одлагане наставне установе. То је била Школа за нудиље. Потреба за таквом школом осећала се код нас од почетка отварања првих болница, када су уместо примања у службу стручно и школски оспособљених нудиља примане по нужди добровољне болничарке, обучаване накнадно практичким

болничким радом и под руководством болничких лекара.

Први кораци у том погледу учињени су још за време рата, када су енглеске а ускоро за њима и америчке санитарне мисије отпочеле да нам пружају благодетну помоћ, одазивајући се молбама нашег Друштва црвеног крста и његовог председника, пуковника Др Милоша Борисављевића. На челу енглеске мисије стајала је Др Катарина мак Фелова, а на челу америчке мисије Др Ридера, обе на раду у Београду. Америчка мисија је разгранала свој разноструки рад и то у три правца: на збрињавање ратне сирочади, отварање здравствених установа широм наше земље и на образовање нудиља да би замениле стране кад буду отишле из наше земље по завршетку рата.

По завршетку рата приступљено је одређеније пословима. Председник нашег Друштва црвеног крста, Др Борисављевић, сазвао је 30. децембра 1920. године оснивачку скупштину за избор иницијативног одбора који би извршио припремни рад за оснивање Нудиљске школе у Београду. По његовом избору за председника тог одбора,

Др Катарина мак Фелова

Dr Catherine McFellow

Др Ђока Николић

Dr Đoka Nikolić

16. јануара 1922. године, изабран је за председника Управе Школе за нудиље помоћник Министра здравља, Др Ђока Николић. Међу осталим изабраним члановима, којих је било 20, налазиле су се и председнице Женског друштва, Даница Солдатовић, Кола српских сестара, Мирка Грујић Друштва женских лекара, Др Зиболдова, велики добротвор Нака Спасић и шеф Америчке мисије, Др В. Ридер.

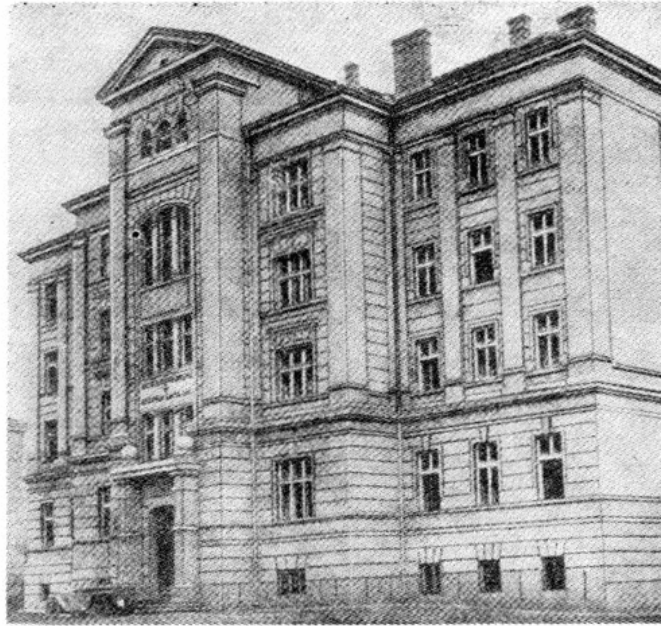
Одбор је одмах развио најживљу акцију за остварење постављеног задатка. Београдска општина је уступила бесплатно земљиште за зидање Школе у Делиградској улици број 33, а дародавци, Друштво црвеног крста, Министарство здравља и америчка мисија Др Ридера, приложили су сваки по 500.000 динара. Камен-темељац ударен је 18. октобра 1921. године, а 6. маја 1923. године зграда је била готова и у њој је започео давно жељени рад на стручној припреми наших нудиља. До завршетка зграда, почев од 1. новембра 1921. године, настава нудиља је извођена у Дому ученица средњих школа на једном закупљеном спрату, у улици краља Милутина 71, и де-

лом у улици Бирчаниновој број 9. Наставу су изводили истакнути лекари-специјалисти. Она је трајала спочетка две године, касније четири, а усталила се на три године. На молбу нашег Друштва црвеног крста, Лига друштва црвеног крста упутила је за прву директорку школе искусну сестру-нудиљу Енглескињу мис Енид В. Њутн, која је пре тога организовала такве школе у Енглеској, Каиру и другим градовима. Наше Друштво црвеног крста упутило је на виши нудиљски курс нашу добитницу ордена мис — Флорес Најтингејл, искусну и заслужну сестру-нудиљу, Ружу Хелихову, која је по повратку из Лондона постављена за помоћницу директорке Школе, а по одласку у Енглеску мис Њутн заузела је положај директорке исте школе. Када је 1930. године ступио на снагу закон, да директорка има бити докторка медицине, на тај положај је постављена Др Тереза Роклицер.

Дипломиране медицинске сестре-нудиље биле су у служби Министарства здравља и попуњавале су из године у годину давно ишчекиване стручне и одушевљене помоћнице лекара не само у болницама, него и у многобројним отвораним установама за превентивну социјално-медицинску службу. Њихов друштвено-медицински користан рад помогла је и Рокфелерова фондација, која је 1924. године упутила о свом трошку по пет сестара-нудиља у Америку и Енглеску ради специјализације. Касније је то учинила и међународна Лига црвених крстова обезбедивши пет стипендија за исти циљ.

Отварање и рад Школе за нудиље изазвао је сличне иницијативе и на другим странама. Први такав случај јавио се у Ваљево оснивањем „Школе за нудиље и чуварице народног здравља Друштва црвеног крста.“ Ту је установу отворио најпре Др Ридер у Бајиној Башти 1921. године, а по одласку шефа америчке мисије, ту је школу преузео пододбор Друштва црвеног крста у Ваљево на заузимање члана Главног одбора Друштва црвеног крста, Др Хранислава Јоксимовића. Школа је радила до 1930. године, и њу је завршило 152 ученице, а издржавало је наше Друштво црвеног крста уз материјалну помоћ америчке мисије Др Ридера.

Друштво црвеног крста је предузимало и друге сличне мере. Међу њима су најзначајније: отварање у многим градовима кратких течајава за самарјане и самарјанке и за указивање прве помоћи, приређивало је предавања за здравствено просвећивање

Дом Школе за нудиље Друштва црвеног крста у Београду

Ecole d'infirmières de la Société de la Croix rouge à Belgrade

повремено је прикупљало добровољне прилоге и вршило набавке ратног болничког и санитетског материјала, који је смештан у подигнуту зграду у дворишту Дома друштва у Београду, и у складиштима других градова, прикупљало је и делило сиромашнима зимску помоћ. Друштво је подигло и „Дом сирочади Црвеног крста у Ужицу“ и „Лечилиште инвалида Друштва црвеног крста у Врњачкој Бањи“, помагало подизање Опоравилишта и летовалишта, као и борбу против туберкулозе.

Међу корисним организацијским новинама, заведеним после завршетка Првог светског рата била је и новина „Подмлатка Друштва црвеног крста.“ Њу је подстакао председник Сједињених америчких држава Вилсон, када је 15. септембра 1917. године упутио позив ђацима своје земље, да у крилу Друштва црвеног крста организују ђачке дружине, да би „служили другима“, и то „ширењем хигијене и међународне солидарности.“ Лига Друштava црвеног крста упутила је 1921. године у Београд шефа Отсека Подмлатка у Лиги, а касније и представника америчког Подмлатка, да би као и у многим другим земљама порадили на оснивању и раду тих ђачких дружина. Та мисао је брзо освојила и нашу ђачку омладину, што се манифестовало нарочито у акцијама омладине у „Данима и Недељама Друштва црвеног крста.“

Група првих дипломираних нудиља са управником школе Ружом Хелиховом (у средини)

Groupe d'infirmières diplômées avec la directrice de l'Ecole

После Другог светског рата, с отварањем нових стручних послова и у вези с издвајањем и нарастањем броја нових наставних предмета и образовањем нових средњеме-

дицинских установа у виду Домова народног здравља, диспанзера, амбуланата, и других сличних установа, организација здравствене службе претрпела је нов преображај. Министар здравља, Др Драгомир Карајовић донео је одлуку 4. јануара 1949. године, да се споје све створене управе београдских медицинских школа и интерната, и да свака од њих постане Одсек у тако обједињеној образовно здравственој установи, и то: 1) Одсек за лекарске помоћнике; 2) Одсек за лабораторијске техничаре; 3) Одсек за фармацеутске техничаре и 4) Одсек за санитарне техничаре. Нудиљска школа је задржала функцију „Школе за медицинске сестре за здравствену заштиту деце“ а одлуком Министра здравља од 1950. године примила је те одсеке у своју зграду. Касније, због тескобности зграде у Делиградској улици подигнуте су зграде на Звездари за нове школске установе, и то под називима „Средња медицинска школа“ и „Виша медицинска школа“, у ул. Панте Срећковића 2. Оснивач и дугогодишњи руководилац Средње медицинске школе био је Мр Андреја Делини.

Друга по реду оснивања социјално-медицинска установа и подизање зграде за њу у Београду, добила је у вези са својом новом функцијом назив „Централни хигијенски завод.“ Поникла и она као и Друш-

Ревносни дугогодишњи сарадници Друштва црвеног крста др Чеда Ђурђевић, др Сава Поповић, др Жарко Рувидић (слева надесно)

Collaborateurs dévoués de la Société de la Croix rouge pendant de nombreuses années: Dr Čeda Đurđević, Dr Sava Popović, Dr Žarko Ruvidić

Mr Andreja Delini

Mr Andreja Delini

Dr Dragomir Karažović

Dr Dragomir Karažović

тво црвеног крста из укажане ратне социјално-медицинске потребе, она је проистекла непосредно из искуства и поука које су оставиле тешке епидемије колере и пегавца, и показале важан недостатак наше превентивно-медицинске службе и организације. Поучени тешким искуством, после завршених ратова 1918. године, питање хигијенског обезбеђења било је сазрело за решавање, па је одмах и стављено на дневни ред и брзо нашло своје правилно решење.

Dr Hranislav Nikitović

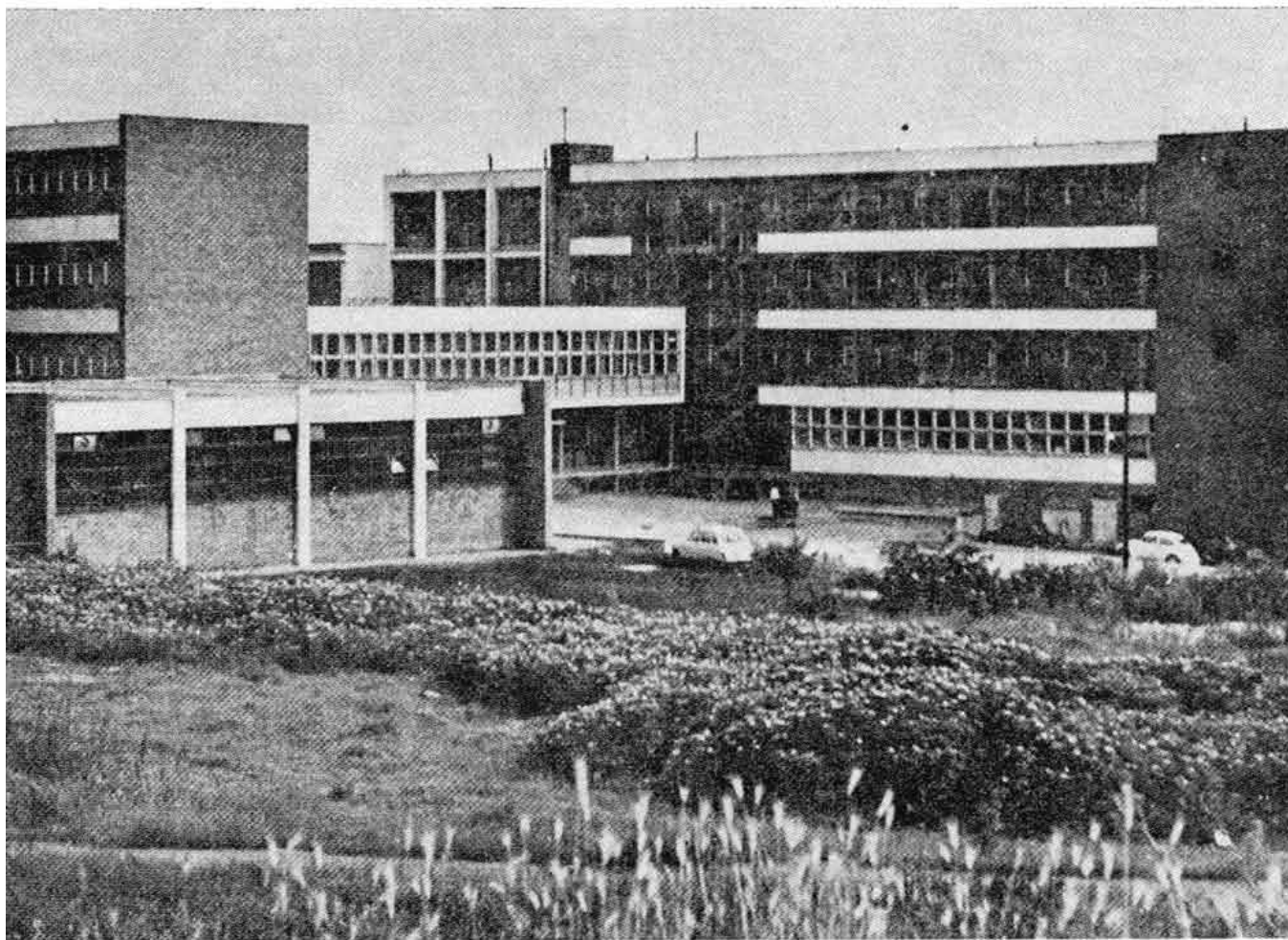
Dr Hranislav Nikitović

Први потез у оснивању те установе учињило је тек створено Министарство здравља иницијативом његовог првог министра Др Уроша Круља. Његовом наредбом образована је у Министарству „Стална епидемијска комисија“, која је ускоро озакоњена Законом од 25. новембра 1921. године, чији је наименовани председник био проф. Др Милан Јовановић-Батут, и чланови, начелник Хигијенског одељења Министарства

Др Андрија Штампар, Др Лазар Генчић, бивши начелник ратног санитета, проф. Др Милован Миловановић и други. Стављајући у први план питање сузбијања епидемија, Комисија је предложила и Министарство је основало „Сталне бактериолошке станице.“ У почетку, 1921. њих је било свега 5, и то у Осијеку, Загребу, Дубровнику, Скопљу и Шапцу. Крајем 1922. било их је у целој земљи 15, од којих 6 у Србији, у Београду, Нишу, Зајечару, Новом Саду, Новом Пазару и Шапцу.

држави. Све хигијенске установе у држави подређене су у свом раду овом Заводу.

Мисао о оснивању Централног хигијенског завода поникла је на седници Епидемијске комисије 6. маја 1919. године. Члан Комисије, судски лекар, проф. Др Милован Миловановић, поднео је исцрпан реферат о потреби оснивања бактериолошких лабораторија у Југославији, а други члан, Др Лазар Генчић, проширио је предлог и тражио, да се оснује Бактериолошко-хигијенски за-

Средња медицинска школа

Ecole secondaire de médecine

Следећи потез Комисије био је оснивање и организација централне установе која би руководила радом предвиђаних социјално-медицинских установа у земљи. Тога ради, Комисија је израдила и Министарство озваничило „Правилник о оснивању и организацији Централног хигијенског завода у Београду“, 1924. године. Задатак те нове стручне установе био је обележен овако: „У овом Заводу ће бити средиште целокупне хигијенске службе у

вод у Београду, који би спремао стручњаке за хигијенско-бактериолошке установе и рад у њима. Председник Комисије, проф. Др Милан Јовановић-Батут није се сложио с тим предлогом из разлога, што је такав задатак намењен нашем Медицинском факултету, који је у стварању. Током даљег претреса тог питања, Комисија се сложила да би требало подићи у Београду „Серовакцинални завод“ за производњу средстава за сузбијање заразних болести. На кас-

нијим састанцима донето је коначно решење о установљавању „Централног хигијенског завода“ који би имао двострук задатак: да спрема стручне кадрове за хигијенско-профилактичку службу, и да производи имунолошка средства за сузбијање зараза.“

При остваривању те одлуке, избиле су тешкоће у погледу подесне зграде за ту установу. Комисија је најпре узела у обзир

Улаз у Централни хигијенски завод
Entrée à l'Institut d'hygiène central

готове затечене зграде, које би се уз незнатне преправке могле одмах искористити у ту сврху, а по закупу таквих објеката и потребног земљишта око њих. У прво време, узете су у обзир зграде Војне болнице и Мађарске школе, обе у Панчеву, после су дошле у обзир зграде и земљиште на Бановом Брду и на Дедињу. Најзад је предложена Топчидерска Економија. Министарски савет који је имао о томе да донесе решење одбио је поднету молбу из разлога,

што би подизање једног таквог завода „представљало опасност по околину.“ Тако се поновила, после четврт века, истоветна одлука Београдске општине о одбијању Министарства војног да подигне у Београду Пастеров завод.

Суочена с изложеним тешкоћама, Комисија је на седници 20. маја 1922. године одлучила да се зграде за Завод подигну на два одвојена места, и то да се штале за животиње подигну у непосредној околини Београда, а зграда самог Завода са лабораторијама на простору универзитетских медицинских установа на подручју Врачара. Такво решење је успело. На седници 23. маја 1922. године, поднет је реферат о унутрашњем уређењу Завода са два његова предвиђена одељка, и то: 1) Одељење за испитивање заразних болести са отсецима: бактериолошким, серолошким, паразитолошким, дијагностичким и хемијским; 2) Одељење за сузбијање заразних болести са отсецима: серовакционалним, епидемиолошким, педагошким и за хроничне заразне болести. Усвојено решење заснивало се на предлогу члана Комисије, Др Милана Јевремовића, поднетом са исцрпним образложењем 17. септембра 1921.

Министарство је брзо усвојило и остварило решење Комисије, и већ у марту месецу 1924. године започето је зидање зграде Завода, а крајем месеца октобра зграда је била завршена. После тога, искрсле су нове сметње и тешкоће због настале беспарице, те је настао застој у завршним унутрашњим архитектонским радовима и у набавкама у иностранству потребних техничких уређаја. На срећу, тај застој је трајао кратко. Захваљујући помоћи представника Рокфелерове фондације, С. Гана, који се одазвао на молбу Министарства и издејствовао суму од два милиона динара поклона, чиме је било обезбеђено довршење зграде и унутрашње уређење и оспособљење Завода за планирани рад. Крајем 1925. године, Централни хигијенски завод у Београду, жеља и сан многих напредних покољења Српског лекарског друштва били су остварено дело, и рад у њему је започео пуном паром.

Завод је у почетку рада по „Правилнику“ од 1924. године имао ова одељења: „1) Дијагностичко; 2) Серовакционално; 3) Одељење за испитивање пијаће воде, и са отсецима: бактериолошким и хемијским, зоолошким и техничким. И „као засебна установа Централног хигијенског завода, оснива се у Скопљу још и „Завод за тропске болести.“ Рад у Заводу је уствари настављен,

Др Урош Круљ
Dr Uroš Krulj

Проф. др Милан Јовановић-Батут
Prof. dr Milan Jovanović-Batut

јер су у његов састав ушле установе које су биле створене раније. То су биле Бактериолошка лабораторија под руководством Др Стевана Иванића, који је на тај положај био постављен још 1922. године и

већ организовао рад; Лабораторија за тропске болести, преименована у Паразитолошко одељење под руководством познатог научника светског гласа професора Др Јевгенија Џунковског, постављен на тај

Др Андрија Штампар
Dr Andrija Štampar

Пуковник Др Лазар Генчић
Pukovnik Dr Lazar Genčić

Др Сима Милошевић
Dr Sima Milošević

Др Милован Миловановић
Dr Milovan Milovanović

положај 1922. године; Институт за социјалну медицину, основан 1923. године под руководством Др Богољуба Константиновића, писца првог нашег уџбеника „Социјалне медицине“, објављеног у два издања 1928. и 1932. године и првог професора те дисциплине на Београдском медицинском факултету, и Државна хемијска лабораторија, давнашња и уходана установа. Почетком 1926. године, основан је у Паразитолошком одељењу Хемотерапеутски одсек.

Мењајући и проширујући током рада свој делокруг, Завод је најзад усталио своју организацијску структуру, и она је показивала ова Одељења: 1) Бактериолошко-епидемиолошко одељење; 2) Серовакцинално одељење са изграђеним шталама за коње и лабораторијама за производњу серума и вакцина на Торлаку, што је започето 1927. и завршено 1930. године; 3) Хемијско одељење за испитивање вода и намирница; 4) Паразитолошко одељење са хемотерапијом; 5) Антирабично одељење; 6) Болничко одељење са задатком испитивања социјалних услова живота насеља и рада, обраде извештаја о раду социјално-медицинских установа, проучавања социјалног и здравственог законодавства, и друго слично. Проширенији програм рада

Др Милутин Ранковић
Dr Milutin Ranković

Др Стеван Иванић
Dr Stevan Ivanić

се показао нарочито 1931. године када су у састав Завода укључене још и ове установе: Завод за здравствену заштиту матера и одојчади и мале деце, основан 1920. године; Поликлиника за кожне и венеричне болести, основана 1920; Антитуберкулозни диспанзери у Београду, Земуну и Панчеву, основани 1922; Школске поликлинике у Београду, Земуну и Панчеву, основане 1924; Завод за сузбијање и испитивање рака, Заразна болница и Завод за коштано-зглобну туберкулозу у Ковиљачи.

Проширен обим рада наступио је и због разграњавања делатности створених одељења. То је захватило највише Социјално-медицинско одељење; оно је услед тога било подељено на 5 отсека: 1) Отсек за здравствено проучавање и извештајну службу; 2) за здравствено просвећивање; 3) за биометрију, генеративну хигијену и физичко васпитање; 4) за здравствену статистику и 5) за социјално-медицински рад на коме су радили стручњаци разних дисциплина (лекари, биолози, психолози, инжењери, агрономи, учитељице домаћинства и други, сви на раду у Заводу и на терену. За практички рад на терену коришћене су створене месне установе и Музеј на Губеревцу.

Др Миливоје Ранков
Dr Milivoje Rankov

Др Богољуб Константиновић
Dr Bogoljub Konstantinović

Завод је проширивао рад и у сарадњи са сродним организацијама. Такав је случај био и са здравственим задругама, основаним после рата у селима и варошицама западне Србије уз материјалну помоћ Америчке здравствене мисије. Завод је сарађивао и са средњим школама и успео да се у њима заведе настава из Хигијене. Поред уређења и приређивања редовних течајева за спремање помоћних кадрова за службу у социјално-медицинским установама, Завод је основао и стручни орган „Гласник Централног хигијенског завода“, који је од јануара 1926. године излазио сваког месеца, а од 1930. године 4 пута годишње. Од 1930. године издаван је двомесечно „Социјално-медицински преглед“, објављујући „преглед свих радова и успеха наше здравствене службе“, а од 1936—1940. године издаван је тромесечно. Захваљујући уређењу своје властите штампарије и магацина хартије, Гласник Централног хигијенског завода издавао је повремено и монографије у засебним књигама под општим насловом „Библиотека Централног хигијенског завода.“ У књигама су обрађивана првенствено питања о здравственом проучавању села и народног живота. Од 1937. године, тај рад је обухватио и дотле слабо обделавану област Историје наше здравствене културе. У захвату те библиотеке створен је зборник монографија под општим називом „Прилози за историју здравствене културе Југославије и Балканског полуострва“. Поред објављивања у том зборнику до 1942. године 15 засебних књига о разним питањима, Управа Завода основала је 1937. године у својој згради и први у нас „Историјски музеј здравствене културе“ залагањем историчара медицине, Др Ристе Јеремића. Издавачка делатност захватила је и популарну хигијенско-медицинску књижевност ради ширења здравствене просвете; поред месечног часописа „Здравље“, издато је око 120 књижица под општим насловом „Здрав дом“ Делатност Завода обухватила је и оснивање узорне и богате библиотеке и читаонице научних дела, наших и страних. Први књижевни фонд настао је 1926. године спајањем већ створених приручних библиотека установа које су у самом почетку ушле у састав Завода, и то Бактериолошке лабораторије, Паразитолошког одељења и Института за социјалну медицину.

Централни хигијенски завод у свом полетном раду постао је још и средиште научног рада познатог и у страном научном свету. Међу његовим научницима су и Др Милутин Ранковић који је начинио на-

шу прву БСЖЕ-вакцину, коју је почетком 1927. године педијатар Др Надежда Станојевић први пут у нас дала детету; Др Миливоје Ранков, специјалиста-хигијеничар, директор Института за тропску медицину у Скопљу, потом директор Хигијенског завода у Новом Саду и 1943. године директор Централног хигијенског завода у Београду; Др Сима Милошевић, на раду у Хемотерапеутском одсеку, једини наш специјалиста за медицинску микологију и почасни члан факултета у Паризу за Паразитологију.

Централни хигијенски завод у Београду наставио је рад и под најтежим приликама окупације земље 1941—1944. Маса небринутих избеглица, бежећи испред терора окупатора из Словеније, Хрватске, Босне-Херцеговине и Македоније, угрожена бедом, вашљивошћу и епидемијом пегавца, прикупљена у разним насељима, највише дуж Дрине, нашла је хуману и епидемиолошку помоћ у Централном хигијенском заводу. Под руководством Епидемиолошко-бактериолошког одељења ЦХЗ и његових лекара Др Димитрија Калића, Др Ђуре Новаковића и Др Љубомира Вукшића, тај рад је извођен оскудним средствима и средством „српског бурета“ и других импровизација, и смањено знатан број жртава од епидемија.

Израсла из недовољно развијене свести и слабе здравствене просвећености, и из скупо плаћених жртава ратних епидемија, нарочито колере и пегавца, превентивна медицина у нас, кроз богато искуство рада Централног хигијенског завода, открила је пун обим и оквир свог задатка. Ширећи и продубљујући током рада свој првобитно обележен програм рада, она је показала да је рад на обезбеђењу народног здравља не само простран него и разноврстан. Он захтева напор не само лекара и других здравствених радника, него и свију других културних стваралачких снага, као и замашних новчаних средстава.

По ослобођењу, у згради Централног хигијенског завода створено је неколико установа с посебним задацима. Од преосталих стручних кадрова и опреме ЦХЗ, и уз помоћ нових кадрова, створен је 1951. године Хигијенски институт НР Србије. Организацију и задатак Института обележиле су ове групе послова: Хигијенска група, Епидемиолошка, Микробиолошка, и имунолошка. Прилагођени организацији здравствене заштите на социјалистичким, хуманим и самоуправним односима, ти послови су 1961. године укључени у оквир

рада садашњег Завода за здравствену заштиту СР Србије, заводу, коме је поверена функција републичког здравственог центра.

Рад на оснивању Централног хигијенског завода, на изради његовог програма, плана и оквира делатности, захтевао је изузетне стваралачке способности и истрајну дугогодишњу вољу. Та стваралачка својства имали су у пуној мери његови оснивачи. Први међу њима је био Др Стеван З. Иванић. Рођен у учитељској породици у селу Малом Мокром Лугу, крај Београда 1884. године, свршио гимназију и положио матуру 1904. године у Крагујевцу. Уписао се 1904. године на Филозофски факултет Београдског универзитета на чијем природњачком отсеку је остао два семестра, а потом наставио још два семестра на универзитету у Бечу. Године 1905. уписао се на чешки медицински факултет у Прагу, а ускоро прешао на медицински факултет у Грацу на коме је положио први рогороз. Завршио медицинске студије у Бечу 1910.

Издржао обавезни лекарски стаж у Крагујевцу под руководством шефа унутрашњег одељења болнице, примаријуса Дра Димитрија Антића. За време стажа био вршилац дужности епидемијског лекара у Ивањици, у својству управника болнице и среског лекара, због појаве колере у суседној Турској. Почетком 1912. године, по положеном државном испиту, постављен за лекара Драгачевског среза, а 1914. године премештен за лекара Студеничког среза и управника болнице на Рашкој.

У Балканским ратовима, 1912—14. био пуковски и епидемијски лекар, и управник болнице у Ђаковици. У Првом светском рату био 1915. године болнички лекар у Београду и Лазаревцу, 1916. у Нишу и Крагујевцу, а 1917—19. године водио Бактериолошку станицу Армије и сарађивао у пољским болницама. Бавио се сузбијањем маларије, акутних болести, амебне дизентерије и скорбута у разним јединицама на фронту.

По завршетку рата, 1919. године, постављен за вршиоца дужности окружног физикуса и управника болнице у Смедереву, радио на сузбијању епидемије пегавца и других заразних болести, уредио и опремио болницу, организовао здравствену службу у округу, и остао на служби до краја 1922. тада је постављен за шефа Хигијенско-бактериолошког одељења Министарства народног здравља и шефа Сталне бактериолошке станице у Београду. Поред оснивања Бактериолошке станице, радио на припреми за оснивање Централног

хигијенског завода и Болнице за заразне болести у Београду, водећи надзор над њиховим зидањем и унутрашњим уређењем и опремом. При том, сарађивао на уређењу хигијенске службе, на сузбијању заразних болести и на хигијенском раду у селима организацијом установа за ту службу.

Године 1926, постављен је за вршиоца дужности директора Централног хигијенског института у Београду. Извео организацију тог Завода, радио на усавршавању стручњака за превентивну службу, на унапређивању научног и стручног рада, нарочито на раду на селу, на проучавању народног хигијенског живота, на асанацији села и на активирању села за решавање здравствених питања. Године 1928, утврђен је указом на истом положају, а 1937. године постављен је за начелника Министарства социјалне политике и народног здравља. Усто је и члан Главног санитетског савета од 1930. године, и Сталног бањског савета од 1937.

Радио је и на свом научном усавршавању. Најпре за време Првог светског рата у Солуну, у лабораторији познатог пољског научника — бактериолога проф. Дра Лудвика Хиршфелда. Године 1920—21, радио у Институту за експерименталну патологију проф. Палтауфа у Бечу, изучавајући бактериологију, серологију и имунологију; 1923, изучавао паразитологију, тропску медицину и Клинику тропских болести, нарочито маларије, у Хамбургу, у Институту проф. Нохта; 1925, бавио се у Варшави, у Хигијенском институту, и изучавао имунологију, хигијену и социјалне медицинске установе; 1926. бавио се у Берлину у Коховом институту, у Франкфурту на Мајни у Колеровом институту и у Пастеровом заводу у Паризу изучавањем организације превентивно-медицинских и хигијенских питања.

Објавио је око 200 научних и стручних радова из области епидемиологије, бактериологије, серологије, имунологије, науке о исхрани, хигијене, социјалне медицине, историје медицине, организације здравствене службе, медицинског фолклора, публикујући своје радове у стручним и научним часописима на српскохрватском, немачком, француском, енглеском и пољском језику. Оставио је нештампан рад од 161 стране „Досељење Словена на Балканско Полуострво.“

Издао је књиге: За народно здравље (1921), Упутство за узимање и отпремање материјала за микроскопски, бактериолошки, серолошки и хистолошки преглед (1922), Упутство за дезинфекцију у току

болести (1923), Епидемиологија (1927), Исхрана човека (1927), Хигијена за грађанске школе (1929), Акутне заразне болести у Краљевини Југославији, Авитаминозе у Југославији (1937), Пољопривреда у Србији (1938).

У заједници с Дром Богољубом Константиновићем објавио књиге:¹⁶ *Le service de Hygiène dans le Royaume de Serbes, Croates et Slovenes* (1927), *Le service d'Hygiène dans le Royaume de Yougoslavie* (1930).

У збирци за народ „Здрав дом“, „Библиотеке Централног хигијенског завода“ објавио чланке под насловима: Народна здравље највеће привредно богатство“ (2 издања), Здравствено задругарство (1930), Начин живота и здравље (1932), Лето и здравље (1932), Хигијена и опасност школског доба (1929), Физичко васпитање народног подмлатка (1932), Исхрана човека (1929), Зимска исхрана и рахитис (1929), Заразне болести (1932), Како се организам брани од заразних клица (1929), Јесење заразне болести (1929), Шта је маларија и како да је сузбијамо (1930), Здравствене користи од лета (1933), Змијски уједи (1933), Здравље и болест у причама (1937).

Уређивао је: „Гласник централног хигијенског завода“, „Зборник здравствених проучавања и испитивања села и народног живота, „Прилоге за историју медицине“, лист „Здравље.“ Сарађивао у зборнику радова под уредништвом ппиковника Дра Владимира Станојевића „Наше ратно санитетско искуство“ (1925), и у медицинским енциклопедијама „Народни учитељ“ Дра Добривоја Гер. Поповића, „Медицинска енциклопедија“ проф. Дра Александра Костића и „Свезнање“ у издању „Народног дела.“ Сарађивао је од 1910. године непрекидно у разним часописима и листовима (преко 50) и у њима штампао преко 1000 чланака о разноврсним социјалним и здравственим питањима.

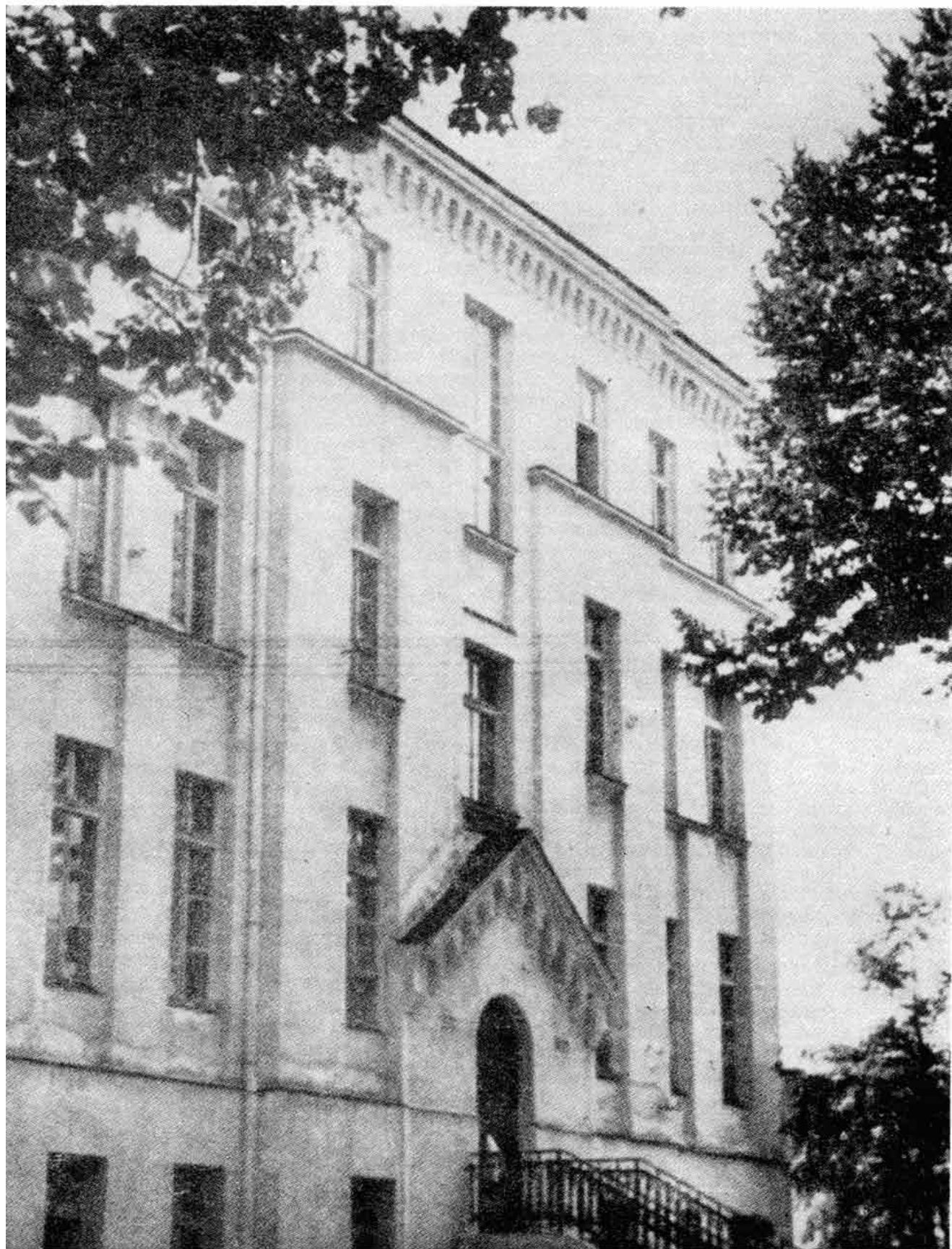
Учествовао у добровољним друштвеним стручним организацијама у својству председника „Управе Савеза здравствених задруга“ и „Главне задруге за народно просвећивање“ и у својству члана „Југословенског друштва за чување народног здравља“, „Југословенске лиге против туберкулозе“ и „Југословенског друштва за сузбијање рака“.

Изабран је за приватног доцента Хигијене на београдском медицинском факултету. Одликован је многобројним нашим орденима и медаљама и „Сребрном француском медаљом за сузбијање епидемија“.

Под окупацијом постављен за комесара за Социјалну политику и народно здравље, а после образовања Недићевог министарства пензионисан и постављен за члана Државног савета. Пред слом окупацијске власти, 10. октобра 1944. године, напустио је земљу и боравио кратко време у Италији, а потом у Западној Немачкој, у варошици Лингену. У њој је умро 5. новембра 1948. године од можданог удара.

Други оснивач Централног хигијенског завода био је Др Драгољуб Константиновић. Рођен у селу Дабровине, среза Височког у Босни 1896. године, основну школу и гимназију учио у Сарајеву. По завршеној матури 1912. године изучавао медицинске науке у Бечу и Прагу и докторирао 1920. на чешком универзитету. Постављен за котарског лекара у Сарајеву, добио је отсуство за специјализацију из социјалне медицине, и тога ради боравио у Бечу, Берлину и Бреслави. По повратку 1923, постављен за секретара Министарства здравља, и одређен да организује и води Институт за социјалну медицину, а 1926. године постављен је за лекара Централног хигијенског завода, пошто је Институт припојен Заводу као његово Социјално-медицинско одељење. Исте године постављен за вршиоца дужности шефа тог Одељења, 1931. године добио право на назив специјалисте за Социјалну медицину (први код нас из те струке), а 1933. године постављен за шефа истог Одељења. Изабран 1934. године за приватног доцента из Социјалне медицине на Медицинском факултету у Београду, 1937. године одређен за заменика директора Централног хигијенског завода, а 1938. за Директора. Пензионисан 1942. године, умро 1944.

Показао је рано наклоност за друштвено-културан рад. Као средњошколац истакао се у тајним босанским ђачким организацијама, а као студент изабран је за секретара студентског друштва „Рад“ и благајника друштва „Зора“ у Бечу, за председника друштва „Скерлић“, друштва „Трезвеност“, друштва медикара у Прагу. Учествовао активно у југословенском радикално-демократском покрету „Радена“ у Сарајеву 1918.—19. Сарађивао у социјалним, здравственим, културним и задружним организацијама (у Савезу здравствених задруга, Југословенској унији за заштиту деце, Материнском удружењу, Црвеном крсту, Савезу трезвености, Народној одбрани, Савезу хуманих друштава, Чиновничкој задрузи, Лиги против туберкулозе, Друштву за чување народног здравља итд.)

нохигијенски завод (улазна страна зграде) *L' Institut d'hygiène de l'armée* (façade principale)

Истакао се као јавни стручни радник и на другим пољима (у уредништву стручних часописа, у организовању стручних акција, у приређивању публикација, издавању књига, брошура и чланака стручне садржине, у проучавању живота у насељима, у здравственом просвећивању, у биометрији и другим сличним пословима). Сарађивао са страним стручним установама, одлазио на стручна усавршавања и на међународне конференције (у Берлину, Паризу, Лондону, Женеви, Хагу, Букурешту, Прагу, Риму, Софији, Пешти, Хамбургу, Цириху и другим градовима).

Написао је и објавио неколико књига и већи број стручних студија. Значајније су: „Разматрања о социјалној хигијени“, Сарајево, 1921; „О проституцији и рад на сузбијању венеричних болести“, Београд, 1923; „Основи статистике са гледишта социјалне медицине“, Београд, 1924; „Јатаган Махала“, Београд, 1925; „Хигијенска служба у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (са Др-ом Иванићем) на француском, Београд, 1927; „Школа за нудиље у Београду“, 1927; „Социјална медицина“, прво дело те врсте у нас Београд, 1928; „Народно здравље 1918.—1928.“, Београд, 1929; „Проституција и друштво“, Београд, 1930; „Хигијенска служба у Југославији (са Др-ом Иванићем), на француском, Београд, 1930; „Принципи хигијене села и здравствено задругарство (са Др-ом Карлом Шнајдером)“, на енглеском, 1931; „Школа и хигијена“, Београд, 1931; „Социјална медицина“, друго издање, Београд, 1932; „Зборник санитетског законодавства“, Београд, 1934; „Југославија у раду за народно здравље“, издање „Балканског института“, на француском, Београд, 1937; „Организација социјално-медицинске службе у Југославији, специјално на селу“, (са Др-ом Иванићем), Букурешт, издање „Социјално-медицинског прегледа“ проф. Бану, 1940.

Написао је и објавио у нашим стручним часописима низ чланака, око 28, и међу њима: „Социјална хигијена у нацрту Санитетског закона“, „Статистика и социјална хигијена“ (са Др-ом Ризнером), „Образовање лекара према нацрту Санитетског закона“, „Здравствена политика и социјално-хигијенска настојања у Немачкој“, „Алкохол са гледишта Еугенике“, „О биометрији“, „Утицај алкохола на морталитет и дужину живота у светлу статистике“, „Наше социјално-медицинске установе“, „Стамбене прилике у Београду“, „Смртност одојчади и деце у Југославији“, „Прилози антропологији српских земљорадника“, „Рашире-

ност туберкулозе у Југославији и њено проучавање статистичком методом“, „Начела целисходне здравствене службе и делатности на селу“, „Болнице и болничка служба у Југославији“, „Хисторијат Централног хигијенског завода“ (у два броја Социјално-медицинског прегледа за 1936), „Становништво у балканским државама“ (у Балканској ревији за 1937.), „Прва југословенска социјално-медицинска студија“ (у „Библиотеци Централног хигијенског завода за 1937), „Проблем народне исхране као социјално-медицински проблем“, 1938, „Почеци хигијенске делатности у предратној Србији“, (у Социјално-медицинском прегледу за 1939), „Први лекари Чехословаци у Србији“ (у „Библиотеци Централно-хигијенског завода за 1940, чланци из Хигијене и Социјалне медицине у Медицинској енциклопедији и чланци и извештаји о раду установа и критике по разним стручним часописима).

Бавио се и стручним организацијским питањима, и о томе објавио ове значајније чланке: „Организација и уређење Института за социјалну медицину“, „Организовање и спровођење биометријских мерења, здравственог просвећивања, рада на историји медицине, извештајне здравствене службе, многоврских акција на терену“, „организовање здравствених школа и течајева за народ и помоћно здравствено особље“, „Организовање сестринске службе у Београду“, „Организовање разних саветовалишта (за спорт, говорне мане, труднице и друго), „Руковођење асанационим радovima и подизањем села Витојевци“, „Предавање Хигијене и Социјалне медицине у школама за помоћно стручно особље“, „Предавање Хигијене у средњим школама“, „Предавање Социјалне медицине лекаrima и стажерима у школама за помоћно стручно особље“, „Предавање Социјалне медицине лекаrima, стажерима и другим стручњацима на усавршавању“, „Предавање Социјалне медицине лекаrima на факултету“, „Учествовање у вођењу здравственог задружног покрета“, „Учествовање у приватним здравственим организацијама, у управи Школе за нудиље“, „Сарадња у здравственој комисији Мале Антанте.“

Поред редовне службе, обављао и друге повремене службе као члан: Главног санитетског савета, Управе санитетског фонда, Одбора фонда за здравствену заштиту ученика, Сталне хигијенске комисије, Испитне комисије за лекарско и помоћно стручно особље, и као наизменични

уредник с Др-ом Иванићем „Гласника централног хигијенског завода“ и часописа „Здравље“ и самосталан уредник „Социјално-медицинског прегледа“. На свима дужностима је доказивао ревностан и плодан рад и одликован признањима и одликовањима.

Припремио за штампање и остали у рукопису: „Демографска слика Југославије“ (око 120 страница), „Прилози биометријском проучавању Југословена (око 60 страница), „Социјална медицина“ (треће издање, око 220 страница) и „Здравствено заједништво у теорији и примени“ (око 80 страница).

Др Богољуб Константиновић био је плодан и разноврстан радник на пољу превентивне медицине, посебно на пољу Социјалне медицине. Због кратког живота, он није дао пуну меру свога стваралаштва, али је стигао да открије и обележи многа питања превентивне медицине, која су потоњи радници на том пољу наставили и продубили. Његово главно дело је уџбеник Социјалне медицине, први у нашој стручној књижевности. Друго му је бесмртно дело стварање научне и организацијске основе нашег првог средишта за рад на превентивној медицини, нашег Централног хигијенског завода у Београду. То дело извео је у заједници с Др-ом Иванићем, и на основу претходних идејних припрема више посленика, на челу с Др-ом Владаном Ђорђевићем и Др-ом Миланом Јовановићем-Батутом.

Трећа по реду оснивања социјално-медицинска установа у Београду био је Војно-хигијенски завод, за који је подигнута двоспратна зграда са приземљем ускоро по завршетку Првог светског рата у кругу Војне болнице на Врачару. Идеја за оснивање такве установе поникла је услед искуства са епидемијама колере у бугарском рату 1913. године и епидемије пегавца у Првом светском рату. Лишен хигијенско-епидемиолошке организације и средстава

за спречавање и сузбијање епидемије, наш војни санитет претрпео је тежак пораз од епидемија у војсци. То искуство је учинило да је после свршетка ратова мисао о оснивању таквог завода била сазрела и брзо је приступљено њеном остварењу.

Први потез у остваривању те замисли, учињен је спрочећа 1916. када је пољски бактериолог у служби наше војске, Др Лудвиг Хиршфелд, основао при француској болници у Седесу код Солуна скромну бактериолошку лабораторију за потребе наше војске, на солунском фронту. Та лабораторија, са својом опремом и првим специјализованим кадром наших бактериолога, прешла је 1917. године у састав српске болнице у Солуну под називом „Бактериолошка лабораторија српске војске“, а после ослобођења премештена је у Београд, укључена у састав војне болнице. У почетку самостална организацијски и административно, та лабораторија је претворена 1930. године у Бактериолошко одељење и заједно са новооснованим Епидемиолошким, Хемијским и Хигијенским одељењем образован је издвојен од болнице „Војно-хигијенски завод.“

После Другог рата, 1946. године основано је „Одељење за примењену хигијену“, а после оснивања Војномедицинске академије претворено је у „Институт за општу и војну хигијену“ у саставу „Катедре за хигијену и епидемиологију“ и под називом „Хигијенско-хемијски институт“ ушао је у састав „Хигијенског завода ВМА“. При оснивању, Институт је имао Хигијенско, Хемијско одељење, Отсек за физкултуру и Отсек за санитетско-хемијску заштиту, а после реорганизације Института 1954. године, рад се разгранао још више. Тада и касније, Институт је основао лабораторије за испитивање животних намирница и вода, за токсиколошке и биохемијске анализе, лабораторију за санитарну бактериологију и биометрију, и увео друге хемијске методе.

LES PLUS ANCIENNES INSTITUTIONS SOCIO-MEDICALES A BELGRADE ET LEURS FONDATEURS

Dr Vladimir Stanojević

L'édification économique et culturelle après la restauration de l'Etat vassal serbe, qui avait conservé les frontières de l'ancien pachalik de Belgrade, n'avait pris un cours plus favorable qu'à la suite du premier décret du sultan, de 1830, par lequel le droit de construire des écoles et des hôpitaux lui avait été concédé. Les premières institutions d'éducation, les premiers établissements scolaires, à la tête desquels viennent le Lycée, et, plus tard, l'Ecole supérieure de Belgrade, ainsi que les premiers hôpitaux municipaux, sont construits au quartier Palilula vers la moitié du XIX siècle. La première université du peuple, avait été fondée sous la présidence de Djordje Simić, personnage en vue qui s'occupait de questions de la culture. Elle se trouvait dans les locaux de la »Građanska kasina«. Un jeune médecin militaire, aux idées progressistes, venu de la Faculté de Médecine de Vienne, le docteur Vladan Djordjević, y tint plusieurs conférences destinées au peuple, entre autres celle qui connut pas mal de succès, intitulée »Offrons notre aide, frères, aux pauvres de chez nous«. Lorsque, au début de 1876, l'insurrection d'Herzégovine battait son plein, et que l'on pressentait que le jeune Etat serbe allait bientôt entrer en guerre avec la Turquie, il tint, de concert avec le président de la »Građanska kasina« (sorte de club des citoyens) une conférence sur »La croix rouge sur le drapeau blanc« devant un public nombreux. L'idée des deux initiateurs avait été de fonder en Serbie aussi, une Société de la Croix-rouge, qui serait prête à aider le service de santé militaire à offrir la meilleure assistance médicale possible aux blessés de guerre. L'assemblée des citoyens convoquée à peu de temps près, adopta le projet du Règlement, élaboré par le Docteur Djordjević, intitulé »Société pour l'aide privée aux blessés et aux malades en cas de guerre«. La Société a été par la suite l'initiateur de la fondation de la »Ligue des femmes«, dont les

souscomités en province étaient censés d'organiser des cours de courte durée pour former des infirmières de guerre pour donner des soins aux blessés, préparer le linge dont les hôpitaux avaient besoin et faire d'autres travaux nécessaires à l'hôpital. A la veille de la guerre la Société avait recruté un nombreux personnel sanitaire salarié venant de l'étranger. La guerre terminée, la Société s'est fait construire son propre bâtiment à la rue Simina, et continua à donner son aide aux victimes de la guerre et aux orphelins de guerre.

L'activité humanitaire et sociale de la Croix rouge s'est encore davantage développée et de nombreuses sociétés privées ayant les mêmes buts ont été fondées. Mais malgré cela il avait fallu, après la première guerre mondiale, à cause du manque de formation professionnelle chez les infirmières de guerre, fonder un établissement d'enseignement pour la formation professionnelle des infirmières, ce qui a été fait grâce à l'aide des alliés Anglais et Américains. C'était l'Ecole d'infirmières, construite à Belgrade en 1923. Récemment, deux nouvelles écoles spécialisées, ont été ouverte dans le quartier de Belgrade Zvezdara: »l'Ecole moyenne de Médecine« et »l'Ecole supérieure de Médecine«.

La deuxième institution socio-médicale a été créée à Belgrade fut l'»Institut d'hygiène central«. Celui-ci est né directement des expériences et des leçons infligées par les pénibles épidémies du temps de guerre- de choléra et de typhus, qui avaient mis en évidence le manque d'un service et d'une organisation de médecine préventive. La fondation de l'Institut peu de temps après remédia à cet état de chose. La fondation de l'Institut d'hygiène militaire, appartenant à l'Hôpital militaire, correspondait au besoin d'assurer la santé à l'Armée du point de vue de la médecine préventive.